

Elly Teeuwen – Pelgrimage, symbool van de levensweg (1991)

Sieth Delhaas

de Bazuin, 14 september 1990

Elly Teeuwen, 39 jaar, juist terug en nog vol van haar negen maanden of veertig weken durende pelgrimage naar Santiago de Compostella; vijfduizend vijfhonderd kilometer te voet.

“Zo’n tocht actualiseert. Je komt uit op dingen van vroeger. Je mijmert onder het lopen. Het is een stroom die door je heengaat; die mag blijven stromen. Het is het contact met de rust van de natuur. Zodra je met mensen in contact komt wordt de stroom anders. Je geeft antwoord, je spreekt een andere taal. Door de tred van het lopen, het niets moeten, is het een overgave aan een contact waarvan je je daarbuiten niet bewust bent.

Het uittochtverhaal in de bijbel gaat ook over zo’n pelgrimage. Het is een op weg, een op zoek gaan en maar kijken waar je terecht komt. Wat me afstoot is dat de kerk zo’n verhaal claimt. Toen wij, mijn vriend en ik, op weg waren zou de paus in augustus in Compostella aankomen. In zijn toespraak daar wees hij voortdurend Christus aan als de ene, ware weg. Daarin ervaar ik dwang. Ik kijk wel wat mijn weg is. Als die toevallig Christus is dan kom ik daar wel. Als hij dat niet is dan hoeft welke vermeende leider dan ook mij die niet op te leggen. Het is zo gemakkelijk om van een ander aan te nemen: dat is de enige ware weg. Maar dat ontnemt mij mijn kracht, mijn spiritualiteit. Ik denk dat veel mensen achter zulk soort leiders aanlopen en dat dat veel kwaad berokkend heeft. Dan kun je zelf niet meer denken. Je kunt niet terug naar het gevoel van waaruit je kunt bestaan. Als anderen je voorhouden van waaruit je moet bestaan dan betekent dat dat je dood bent. De kosten verbonden aan de komst van de paus werden betaald door Coca-Cola. Dan denk ik: de enige ware weg... Levensverhalen lijken op uittochtverhalen. Ze boeien mij en dan vooral die van vrouwen. Ze verhalen van ontsnapping aan slavernij.

Ik denk dat een pelgrimage de levensweg symboliseert. Alles wat je op je levensweg tegenkomt, kom je ook op de pelgrimage tegen. Ontmoetingen, gastvrijheid, bedanken of niet bedanken, vergeven... en hoe ga je met deze elementen om.

In de kerken, vooral in de dorpen, kun je zien hoe zo’n gemeenschap met de kerk omgaat. De manier waarop het altaar is aangekleed, welke heiligen wel of geen plaats hebben. Hoe ziet zo’n wijk eruit, met andere woorden: hoe zijn de mensen hier? Over hun gastvrijheid vertellen de huizen, de honden die wel of niet vast zitten, de bloemen.

Niet alleen je eigen geschiedenis kom je tegen. Ook de geschiedenis van de mensheid. Ons culturele erfgoed. Oorlogsmonumenten waar gedenkdagen worden gevierd. Lopend door

Noord-Frankrijk dat grote monument voor de gevallen in de Eerste Wereldoorlog. Het gaat allemaal zo door je heen dat je er letterlijk bij stil staat. Op die plekken hebben wij liederen gezongen over vrede en gerechtigheid.

Eén van de indrukwekkendste gebeurtenissen was voor mij de ontmoeting met een West-Duitse jongen van even in de twintig. Hij heette Thomas en liep voor de vrede. Hij was al in Santiago geweest en wij waren er vlakbij. Hij was al vier jaar onderweg. Wij schudden wat meewarig het hoofd over zijn idealisme. Wij dachten: die komt nooit aan, die zal altijd onderweg blijven. Hij had het uiterlijk van een zwerver, een touw hield een soort veredelde jutezak om zijn lijf bijeen.

Wat bedoel ik nu met 'nooit aankomen'? Ja, pelgrimeren is ook dat je weer thuiskomt. Voor ons was dat Nederland. Als ik dat zeg van Thomas dan denk ik: die jongen komt niet meer thuis. Eigenlijk hebben we hem maar heel even getroffen maar de hele reis is hij me bij gebleven. Overal waar we liepen waar tekenen of sporen van de oorlog waren, sprong zijn beeld me weer voor ogen.

In mijn leven ben ik vaak in gesprek geweest met mensen die in of vlak na de oorlog geboren zijn. Mijn vriendin is een Duitse. Zij vertelde hoe Duitsland na de oorlog snel weer opgebouwd werd. Zij had nooit kunnen treuren om de doden. Zo is een groot deel van de naoorlogse jeugd door de snelle wederopbouw met een vreselijk schuldgevoel blijven zitten. Ik had het gevoel dat Thomas zo'n jongen is die de hele schuld van Duitsland op zijn nek genomen had. En hij liep voor de vrede ...

Er was een andere West-Duitse jongen die in een gezin waar hij te gast was op die tocht, letterlijk om vergeving voor zijn land heeft gevraagd.

Op de terugweg in België kwamen we op een immens groot kerkhof voor Duitse gevallen. Ik heb daar gestaan en Thomas was er ook en ik dacht: als wij alleen maar wat meewarig over hem doen dan zal Thomas altijd met zijn schuld blijven rondlopen. Ik denk dat het de jeugd van nu, de generatie van nu is die Thomas moet kunnen vergeven. Daar op dat kerkhof kwam bij mij dat gevoel van overgave en vergeving. Ik besepte heel diep dat wij dat moeten doen. Niet onze ouders, want die kunnen dat waarschijnlijk niet. Nee, de jeugd en juist die jeugd van Thomas' eigen leeftijd.

Het is de beweging die je vanbinnen maakt waardoor het gevoel van vergeving een diepe intensiteit krijgt. Vergeven is een actieve daad. Dat kun je niet in opdracht doen zoals de kerk dat oplegt. Met je gedachten kun je niet vergeven.

Vergeving is een gevoel dat diep door je heen trekt en is een diepe emotie. Dat doet me aan Levinas denken: in het gelaat van de ander zie je God. Ook in het gebaar van vergeving vanuit je zelf. Ik zou bijna zeggen dat dat een goddelijke kern is in jezelf.

Ik ben op een bank gaan zitten en dan is er weer die meditatieve stroom zonder allerlei analytische gedachten. Het kwam me voor dat ik in het verleden, in het nu en in de toekomst stond, in een lange keten. Alsof er niet zoveel verschil is tussen je voorouders, jezelf en eventuele nakomelingen. En als het dan gaat over in de geschiedenis staan dan is het alsof alles wat in het verleden, in de Middeleeuwen bijvoorbeeld of tijdens de voorbije oorlogen is gebeurd, aan jezelf is gebeurd. Ik bedoel: het is een diepe ervaring van deel te zijn van de mensheid als geheel.

Vanuit die ervaring denk ik dat wij als mensen een collectief onderbewustzijn met ons meedragen. Als je het dan hebt over Thomas of over Duitsland dan zijn het niet alleen de Duitsers geweest, maar dan is er in die jaren een beweging geweest waardoor in elk geval de Duitsers de kans hadden om datgene te doen wat ze hebben gedaan. Misschien leeft dat collectief wel breder. Als je die gedachte doortrekt is het misschien niet alleen een vergeving naar Thomas toe ... Je zou bijna zeggen: naar de mensheid in haar totaliteit.

Of, in het diepst van je wezen, naar jezelf toe. Ja ik herken vanuit de vreselijke dingen die de Duitsers in de oorlog hebben gedaan ook dat ik daar zelf aan mee had kunnen doen. Dus niet alleen die generatie die dat alles heeft gedaan.

Toen ik in Santiago aankwam, vond ik dat enerzijds schitterend. Het had te maken met de hele tocht, mijn hele leven, hoe ik denk over 'God', godsdienst, macht, kerkhiërarchie. Toen ik op het punt stond mijn handen in de stam van Jesse te leggen – wat pelgrims doen als ze aankomen – twijfelde ik en trok terug. Die twijfel had te maken met de gedachte dat het geloof van vroeger me weinig goeds had gebracht. Ik legde een paar minuten later toch mijn handen daarin, omdat ik het wèl goed vond in de traditie van pelgrims te staan. Die duizenden en duizenden pelgrims die dat door de eeuwen heen vóór je gedaan hebben.

In die zin kon ik dat gebaar maken, maar niet met de overtuiging van je hand te leggen in de stam van Jesse, de stamboom van Christus, het Joodse volk. De blijdschap om aan te komen in Santiago was er wel, maar die was voor mij anders. Dat heeft te maken met mijn vrouw-zijn. Het geloof heeft voor mij en veel vrouwen met mij – als ik aan mijn moeder denk bijvoorbeeld – zo veel onderdrukking gebracht. Ik wil wel een 'God' omhelzen, maar het is een 'God' die ik zelf bij me draag. Ik weet niet of dat wat uit al die pracht en praal uit de kerk in Santiago tevoorschijn komt, past bij mijn gevoelens over 'God' – ik zou voor mijn 'God' niet hetzelfde woord willen gebruiken. Maar een ander woord heb ik niet zomaar voor handen. In die grote kerken kan ik mijn 'God' niet omhelzen. Die aanwezigheid ervaar ik daar niet. Dat geldt niet voor een kerk als de Madeleine van Vézelay of de kathedraal van Chartres.

Wij zijn toen doorgelopen naar Finisterre, de meest westelijke punt aan de kust van Spanje. Wij hadden ook steeds het gevoel gehad dat we daar naartoe moesten. Dat uiterste puntje. Daar konden we niet verder – daar zouden we honderdtachtig graden moeten draaien. We zouden lijfelijck de beweging maken van omkeren.

Aangekomen in Finisterre, op die rotspunt uitstekend in zee, hebben we een paar kledingstukken die we op de heenweg veel hadden gedragen, die veel zweet van ons hadden opgenomen, verbrand.

Een symbool van toch iets van dat oude afleggen en nieuw terugkeren.

Daar op dat punt kreeg ik iets van omhelzen, van thuis komen. Het is een mengeling van gevoelens van weggejaagd zijn uit het aards paradijs en tegelijkertijd een nieuwe belofte voor je zien. Dat klinkt nu heel simpel. Ik vind het vreselijk moeilijk om dingen die je zo diep ervaart, in taal uit te drukken. Ik denk dat het geen goed doet aan de ervaring.

Het gevoel ook alsof de zondeval – en ik praat nu toch maar in die bijbelse termen want die heb ik vroeger geleerd – alsof de zondeval ook niet bestaan heeft. Alsof we het als mensen alleen maar nodig hebben... Nee, dat kan ik niet afmaken. Dat is jammer...

Iets wat met die belofte te maken heeft: Wij maakten in Spanje een grote fout. We liepen over de Meseta. Een hoogvlakte waar geen enkele boom, geen enkele beschutting is. Daar

loop je dagenlang overheen in een verschroeiende hitte. Dorpen zijn er schaars. Op een dag in die hitte zonder winkels, geen bakker, geen brood – we hadden geen voedsel of drinken meer – stonden we plotseling voor een dorpje. Bij de kerk zetten we ons rugzakken neer. De kerk is een vrijplaats, daar kun je rusten. Er kwam een vrouw die ons uitnodigde op de bank voor haar huis. Zij bracht brood, kaas, worst en ham. Wij konden daarvan snijden zoveel we wilden. Terwijl wij aten voelden we ons heel ongemakkelijk. Op zo'n tocht hadden we niet veel geld op zak en wij wisten niet of we voor die maaltijd moesten betalen. Wij vroegen - ik geloof nog voordat we begonnen te eten - : 'Hoe duur is het? Quanta costa? '

Deze vrouw was echt beledigd. Je voelt dat je een ernstige fout maakt. Waarom ga je niet gewoon in op haar uitnodiging? Je eet, je bedankt en je ziet maar of ze er iets voor vraagt. Als ze er niets voor vraagt dan ben je des te dankbaarder. Vraagt ze er wel wat voor dan kun je nog dankbaar zijn, want ze biedt je van alles aan wat in dat dorp helemaal niet te krijgen is. En daar begaan wij de oer-Hollandse fout om te vragen wat het kost. Toen wij vertrokken schaamden wij ons vreselijk.

Wij vragen ons altijd af wat alles kost en daarmee hebben we onze 'God' om zeep geholpen. We hebben alles om zeep geholpen: onze democratie, ons omzien naar elkaar, onszelf...

Die ervaring op die rotspunt in Finisterre heeft ook iets te maken wat ons daar vlakbij overkwam. Een kilometer voor die rotspunt is een bron. Het drinkwater was in Spanje schaars. Daarbij kwam nog dat door de vele bosbranden die onder andere met chemicaliën worden bestreden veel drinkwaterbronnen onbruikbaar waren geworden. Bij die bron zaten drie vrouwen. Armoedige, in het zwart geklede vrouwen. Zij zagen onze rugzakken, ze zagen onze schelp die we daarop droegen. Zij vroegen: zijn jullie pelgrims? Toen we dat bevestigden boden zij ons uit hun bekertje te drinken aan. Zij schonken ons het water. Wat bleek op de terugweg: deze bedelende vrouwen hielden de bron bezet en zij vroegen aan iedereen geld voor het water uit die bron. Elke voorbijganger die wilde drinken moest er voor betalen. Moet je je voorstellen: drie bedelende vrouwen bij een bron: dat was zo schrijnend, maar ook zo schitterend. Onmacht en macht naast elkaar.

Hoe meer je van Nederland naar het zuiden trekt, te voet, hoe meer bedelaars je ontmoet. Ook de bevolking verandert. Als wij een paar tanden missen hebben we snel een prothese, als we niet horen een gehoorapparaat. Onze misvormingen camoufleren we. Gezondheid kan door ons gekocht worden. Hoe meer bedelaars we tegenkwamen des te meer handicaps we zagen. Ook bij jonge mensen: tandeloze monden, grote zweren, ontbrekende ledematen. Ook dat is tijdens een pelgrimage een ingrijpende confrontatie, Wat doe je? Wat geef je? Wat roept dit bij je op? Geef je überhaupt wel iets? Waarom wel? Waarom niet? Wat doet het je om dit te zien? In die zin is het een echte pelgrimage. Het is niet een voorbijflitsen als een toerist. Je kunt er niet aan voorbij gaan. Het werkt op je in.

Pelgrimeren is een op zoek gaan naar ontmoetingen, naar mensen, naar jezelf en eventueel naar 'God'. Eén van de voornaamste dingen is het in beweging zijn met je lijf en vooral het meditatieve denken. Hier, in het leven van alledag, blijf je steken in het hoofdwerk; kom je niet aan je diepere gevoelslagen toe. In die meditatieve stroom wordt je belevingswereld totaal. Dat betekent dat die tocht een één en al spirituele tocht wordt in alles wat je tegenkomt. Ook in de lelijke, de kwade gebeurtenissen, de afwijzingen ook, mensen die misbruik van je maken. Ook dat kom je tegen.

Nee, eenmaal thuis is de pelgrimage niet voorbij. Een moeilijkheid is wel om de ervaringen een plaats te geven in het leven hier in Nederland: in je dagelijks bestaan waarin je weer terug moet in de structuren.

Goed vind ik ook dat ik nergens op uit gekomen ben. Laat ik het zo zeggen: dat wat 'God' voor mij is moet maar een lege plek blijven. Ik geloof ook dat die plaats ook niet ingevuld mag worden... Laat staan door kerkleiders die allerlei ge- en verboden verbinden aan wat 'God' gezegd zou hebben. Dat weet immers geen mens.

Nu ik goed en wel thuis ben, merk ik dat er een paar dingen overblijven die me bezighouden: met anderen, liefst met vrouwen, vieren. Wat wil ik dan vieren? Met vrouwen wil ik vooral mijn verhaal en hun verhalen van de woestijn en van leven delen. Elkaar daarin ondersteunen en leven vieren. Vooral ook horen van vrouwen over hun 'God' omdat ik weet dat zij een 'God' voor ogen hebben die in elk geval in beeld en handelen niet is vastgelegd. Vieren heeft met feest te maken; wat je daarin aan kracht, aan spiritualiteit opdoet, elkaar aanreiken. Daaraan zou ik vorm willen geven..."